

BEVEZETÉS HELYETT

Niht fordem kind
(Részlet a Napkönyvből)*

Kornis Mihály

... '55-ben - vagy '57-ben? - a Mártírok Falának felavatása után néhány nappal apám kíváncsiságból kivitte a családot a zsidó temetőbe.

Ahol én azelőtt sose jártam.

Vagy ki tudja. Sose lehet tudni. Kozma utca hat.

Előtte gondban voltak, mit mondjanak nekem, ezt mindjárt észrevettem. A temetőbe megyünk, mondták, de ne féljek, mert jó lesz. Sajnáltam őket, azt hiszik, nem tudom, mi az a halál, igyekeztem tapintatosan nem kérdezni semmit. Elfordulva ugráltam a padlón.

Azt is mondták, apa mondta asszem, meglátogatjuk a nagymamát, vagy hogy most meglátogatod mindkét nagymamádat, én pedig hozzáképzeltem, „akikaföldben vannak”, de azért egészen konkrétanem láttam magam előtt, hogy is van ez. „Ahogy a halottak.” Vagy ki tudja. Mondom, sose jártam még arrafelé. Nem is nagyon figyeltem az egészre. A Mártírok Faláról ugyan elég sokat pusmogtak az előző napokban, mint vacsora közben mindig **niht fordem kind**, de valamiért azt hittem, hogy ez a Mártírok Fala kábé olyan, mint egy szobor, csaknem szobor, hanem fal, mert a hatalom végre teljesítette a dolgozó tömegek egy régi jogos követelését, szóval felnőttek marhasága, nem túl érdekes.

Akkoriban a zsidókról nem tudtam egészen pontosan, hogy kicsodák, igaz, ma sem tudom, mégis többet képzelődtem e kérdésről, mint azt bárki hinné, vagy pláne hitte volna! Szegény szüleim. Tudniillik, mást ne mondjak, az idő tájt jelent meg Albert Russell: A HOROGKERESZT RÉMTETTEI című, számos, mondhatnám érdekes fényképpel illusztrált történelmi munkája a zsidóírtás - korabeli szavacska- éveiről Európában, és ezt aztán a nagypapa hónapokig meg nem unva bújta, azonban sűrűn kijárván a vécére, sajnálatosan megújra a kanapén felejtette... Úgyhogy én akkor láttam először hullahegyet, halálmenetet, sterilizált ikreket, elszenesült csontvázat.

Vagy ki tudja.

Tudniillik imádtam a fényképeket, mint általában mindenfajta képet, és

* Pesti Szalon, Bp., 1994.10-15. o.

reszkette kuksiztam az ilyesmit, mert mintha már láttam volna, és még egyszer akarnám, holott kifejezetten meg volt tiltva a számomra, hogy belepillantsak például ebbe a könyvbe is. Na igen. Persze a szédülésig felizgultam tőle, mintjárt sejtettem, hogy nem kellett volna megnéznem, továbbá, hogy igazán rendes dolog a szüleimtől, hogy ezt kereken megtiltották nézni, mert tényleg nem való az ártatlan lelkeknek, hátha a végén megjijedek, hogy netán én is zsidó vagyok.

Tudniillik nem voltam az, csupán a szüleim. Mint a Móricka a viccben.

Engem ugyanis nem metéltek körül, haha, és nem látott rabbi, és nem kaptam zsidó nevet, nem írtak be a hitközség könyvébe se, szóval felekezeten kívüli vagyok, mondták a szüleim, ezt később az '56 körüli időkben számtalanszor a lelkekre kötötték, te vallástalan vagy, ha bárki kérdezi...

De minthogy ez csak vázlat ehhez a mellékes temetői izéhez... hol is tartottam... amikor aztán a kapunál meg kellett fogni a kezüket, izgatott lettem és kissé elfogódott, mert mindjárt a kerítés mellett láttam azt a sok elfeketült falú mauzóleumot, bazi öreg halálházakat, ilyen - később tudtam meg - bárói, bankári családi sírokat. Kértem, hogy azonnal siessünk innen a nagymamákhöz.

Szóval hogy hát hova megyünk? Miért erre megyünk?

Ugyanis oldalt mentünk, egyre csak oldalt, oldalt, mintha az apámék a sírokhöz egyáltalán be se akarnának menni. Ám ijesztően erre a kérdésemre se válaszolt a családom. Egészen megváltoztak. Erősen megfeszült az arcukon a bőr, öregebbek lettek, a hátuk furcsán meggörnyedt, az apám belekarolt az apjába, holott egyébként szólni se szeretett hozzá! Akkor az anyámhoz fordultam, de az sem hallott meg, vagy nem akart, a szép szája ellenszenvesen elvékonyodott, mintha egyszer s mindenkorra összezárta volna.

A csuklómnál fogva húzott, meleg volt.

Egy meleg őszi nap, nem túl meleg, de azért meleg, rosszkedvű, ködös nap, avaros, fülledt. És nem hallotta senki, hogy üvöltök! A földön húztak. Nem is szóltak rám, oda se ütöttek, az orruk elé bámultak, bele a levegőbe, valahogy ők is elfekedtek... Szerettem volna megkérdezni, amit addig véletlenül pont elfelejtettem, hogy majd nekem mit kell most tennem? Mint ahogy a játszótéren hintázni, az óvodában engedelmesskedni, a buszon szépen ülve kinézni, hát most mit kell csinálni ilyenkor a gyerekeknek?! De akkor már levegőt se kaptam az izgalomtól - csakhogy félelem volt! -, és darabjaira szétesett a kép, mint máskor is pánik szülte állapotaimban, olyan egész morzsás lett a levegő, bebarnult, talán ordítottam is, nem emlékszem, illetve apa most mintha felém fordulna mégis, ez megjelenik, elfehérült szájjal toppant, látszik rajta, megfogadta, hogy itt a kapun belül nem fog reagálni a cirkuszaimra, de már mégiscsak tűrhetetlen, amit művelek, és kihúzom a gyufát, ha nem térek észhez. Közben látom, ő nincs az eszénél! a tekintete vibrál, mintha a haja fájna, kék láng a szemében! reszket, mint a nyárfalevél, *magyaryelvű hasonlat*, majdnem sír...

S akkor itt vagyunk váratlan egy téren. Nagy üresség, akárha előbb lebombázták, aztán takarosán felgereblyézték volna. **Valaki. A nyilasok. Egy ház-mester büntudatból.**

„A halálfal”, hallom.

Erre már kelleetlenül felkapom a fejem. Jobbra tényleg számomra gigantikus méretekben ilyen kőfalak. **Halálfalak.**

Alattuk görnyedt házaspárok, vasárnapi emberek. Gyerek alig, inkább karikalábú vénasszonyok, beföttesüvegben virággal, meg afféle apuszerű kalaposok is, de egész furcsa mozgással, hogy először mind közel settenkednek a falhoz, mintha szimatolnák, aztán gyorsan odébbállnak, mint akik nem is akarják látni, csak épp megbizonyosodni - miről?

Hátratett kézzel, megnyúlt nyakkal, göthös madárnépség, ilyen zsidó darvak, hol a falra néznek, hol féloldalt ránk pillognak, mit szólunk mi hozzá. **Ugyebár kegyedék is zsidók? Nem tesz semmit, a gyerek már biztos ki fogja nőni. Mit akarnak, maguk szerencsések, szinte nem is látszik a létszámom emberúfen, de ne nézzük egymást, kérem, mert feltűnik!** Egyik-másik letérdel a falhoz, morog... Hányingerem van.

„A halálfal” - ismétli nagyPapa szakszerűen.

Apa meg Anya sápadtan nyeldekkel. Felveszik a sunyi madártartást, oda-lépdelnek a falhoz, egész közel mennek... Valamiért úgy találok, mégis az lesz a legjobb, ha most egy kicsit távolba szaladgálok, ismert nyugtató játék ez, semmi baj. Kivonom magamat ebből a hepajból. Hát voltaképp ez is egy ilyen kirándulás, ahol a felnőttek feszesen felnőtt marhaságokat csinálnak, nem kell tapadni, „halálfal”, így is lehet mondani, csak nézzék, szörnyűség, de majd csak abbahagyják, aztán meglátogatjuk a nagymamákat a földben.

De mégse bírom ki: odamegyek.

Miért?

Mert már a kapunál valószínűleg attól bögttem el magam, ahogy belém villant, és ahogy nem akartam tudni mégse, hogy **tudom, pedig meg van tiltva, igen, mi a háborúban ki lettünk irtva, hát jó, nem tudom, úgy teszek, mintha nem tudnám, de már fejlett vagyok, koravén, és amikor először mondták, már tudtam, hogy a falba ezek a lágeri zsidók vannak belekenve, oda vannak szegények belepaszírozva a téglába, a szadista fasiszták gondosak belepaszírozták Őket, és utána még kiégették, de úgyse fáj nekik, mert aki meghalt, annak már semmi sem fáj, hiába is akarták, csak most már sehogy se lehet kiszabadítani őket, pernyék a zsidók, mégis hazacipelték Ausvichól az öszest, de minek?, hát azért, hogy az élve maradt lássa, megfoghassa legalább a falat, felrakták sétatéri falnak a rokonaikat, rémes, idejönnek, de nem mernek igazán közel menni, titokban félnek tőle, hátha harap, harap a harag, ártatlanok haragja a falban, á, persze, ha megkérdezném, úgyis letagadnák, ha felnövök, és le fogom tagadni a gyerekem előtt, naná, mehet a földbe gondolkodni a halott, miért halt meg, miért, hát én még alig éltem!, ilyen szerencsétlen zsidók vagyunk, csak a proletárállam megengedte, hogy most dolgozó emberek legyünk, és ha nem óberkodunk, élhetünk, sőt jó kint a francba még temetőnk is lehet, fő, hogy nem nagyon kell kimutatni, fűnek-fának henecegni vele, szegény anyukám is, hol a régebbi férje? meg apa vastag húga, ó, mi szegény gusztustalan mindannyian, csak azt nem értem, mit kell nézni ezen a falon! milyen dolog ez, idehózzák, aztán nézik, mint egy kirakatot, fuj, más szemével nézik a saját halálukat...**

Szóval, kissé lábujjhegyen közelebb mentem, és - most jön az érdekes — látom, tele van írva ez a halálfal névvel, százezer nevek, **nevek és nevek és**

nevek, mint a hangyák sűrű oszlopokban egymás mellett meg alatt az összes kitégetett zsidó neve, döbbenek rá, **beléjük vésték még ráadásul a neveiket is a falba, nem elég kín a haláluk, még rá is írnak a testükre, a vallásuk követeli meg? ez ilyen betanít zsidó dolog?** töprengek, ám ahogy féllábon ugrálva megközelítem, hogy alaposabban szemügyre vegyem a vasárnap délelőtti túlélőket, mivel látni szeretném, ilyen izé mártírfal előtt mit ír elő a zsidó szokás, azt ugyanis a nagyPapa hoppáiból tudom, hogy rém kacifántos kötelességeik vannak, **vagyis voltak** az izraelitáknak, **kik azok?** még jó, hogy ez megszűnt és betiltották, különben lenne mit csinálni a családnak egész nap, mint titokban a gardróbban a nagyPapa -

hát látom, szegények mind otthonosabban álldogálnak a falnál, már nem is nézik egymást annyira, és a többség nem is a halott nevekkal van elfoglalva, azt az újonnan jövők silabizálják enyhe pírban, tartózkodó érdeklődéssel, nehogy még illetéktelenek azt higgyék, hogy ők is zsidrákok, **á, nem, ők csak ezt az izét nézik, mint különlegességet, hogy jó, tényleg ide vannak írva, akiket a Hitlerék a kemencébe, ugye ezeket mind...?** de apuék például zsebkendővel a fejükön térdepelve morognak, nagyPapa ledobta maga elé a nagy kabátot, egészen közel térdepel a falhoz és hadonászva beszél -
beszél?!

igen, hajladozva motyorog

még gesztikulál is

és az apám is!

És akkor már hallom a zsziseget. Mint köröző bogárhad egyre hangosabb, hogy lúdbörzök, igen, a falból jön, és aki idejön, titokban ezért jön.

Mind beszélget a fallal.

Főleg az öregek kiabálnak józanul és türelmetlenül, hogy MI VAN A LICIVEL, A LICIT MONDD, RÓNA ÁRMINNÉ, SZÜLETETT MINK LICI, HALLGASS IDE, AZ ÁRPÁD MEGÖRÜLT, EGY FILLÉR NÉLKÜL KIMENT AUSZTRÁLIÁBA, FELADTA AZ ITTENI EGZISZTENCIÁJÁT, KILÉPETT A PÁRTBÓL, MIT MONDJAK A KISLÁNYODNAK, FRIEDMANN, HOGY HALTÁL MEG, SEGÍTS NEKEM, APUKÁM, AZ A GYEREK KÉSZ IDEGBETEG, MIÓTA TÉGEDET NEM NYÜJT TÁLCÁN AZ ÉLET, RÉGI DOLGOK MIATT NEM AKARJÁK FELVENNI AZ EGYETEMRE, A BÍRÓ MANCI MEG MINDENEN MÍSZMACHOL, MEGÖRÜLÖK, A HÁZKEZELŐSÉG TULAJDONBA VETTE A TELJES KÉSZLETET, ÉRTSD MEG, MINDENÜNKET! NINCSENEK KIVÉTELEK, DE A STRÓMANOD AZ EGY TISZTA EMBER, AMIT LEHETETT, VISSZAADOTT, MONDD, UGYE ESZEL AZÉRT? KERESSEM HAJÓS SAMU KÖZJOG- ÉS VÁLTÓÜGYVÉDET, BÉRKOC SIS UTCSA17/B. 2. EMELET 3. ALATTI LAKOS, KÉK SZEMŰ, BARNA HAJÚ, CSUPA KOMOLYSÁG ÉS JÓSÁG meg ilyesmik

de a falból jövő csicsergést, a lázas válaszokat viszont nem hallottam tisztán, részben mert az élők izgatott-fojtott karattyolása a százezer-millió halott hangot összezavarta, részben ugyebár ezt akkor se lehetne érteni, ha halálos csend volna a fal környékén, ahhoz túlságosan sokan beszélnek egyszerre **magában a falban is izegnek-mozognak összesülve őrjöngenek biztos mind azt reméli majd éppen hozzá jönnek kéregetve mondja a nevét-címét elveszett rokonai után könyörög hátha de soha ő nem az kizárt ebben a hangzavarban örökké épp mást keresnek a hozzátartozók, és mást**

keresnek a halottak, annyian vannak, hogy elbeszélnek egymás mellett teli torokból, berekedésig és azon is túl üvöltöznek egymással a zsidók **áhá most már értem** de persze nem értem, suttyomban irtózkodva nézem a Miksa nagyapámat, tenyerét a falnak döntve, eszelősen földre szegett fejfel kiabál térden **vajh kinek, talán a családunkból mások is a háborúban haltak meg? mindenki? nem csak a Magduska meg a Poldi bácsi? csak ezt nekem eddig nem merték kerek percc megmondani, szegény Papa, talán most akarna bemutatni a rokonságnak, de milliók között itt 6 hiába ordít, hiába nem akarja tudomásul venni, a tökkopasz fején ügyetlenül rázkódik a négyoldalt csomózott zsebkendő, szeretnék odaszaladni hozzá, nincs messze, ám az apám pont elém áll, felkap, lázasan arcon csókol, már ő is levette a kabátját, felültet a karjára, felindulástól kicsit nyálas puszikkal takarja el a szememet, „ne zavard most, ezért könyörgött, hadd ugassa ki magát, na, hogy tetszik ez, mit szólsz”, nyugősen nyújtózkodom a karjában, „sehogy, még meddig tart, anyu hol van”, rettentően szégyellem magam, kapaszkodom a nyakába, „tegyél le”, szót fogad, csodák csodája, letesz, sőt átrohan a fal túlsó oldalára, mulatságosan mozog az inge a pocakján, talán hallott valamit, biztos a nevét, igen, **most neki szóltak ki, de ki?**, utánasettenkedem, a fal sarkánál azonban a kihűlt tekintetű anyámba ütközöm, már rosszkedvűen cigaretta után kotorászik a táskájában, „hagyd most apádat, kicsit még futkározzál, ne is törődj az egésszel”, a szimmetrikusan felgereblyézett salakon járkál, előredől, a feltámadt langyos szél cibálja a könnyű kabátját, tűnődöm, **rám se néz**, meg **pecsenyelila a szája a rúztól**, és eszembe jut, **a volt férje is itt van, akit jobban szeretett**, elfelejtek az apám után menni, visszabámulok a rettenetes falra, valahogy olyan szemérmetlen**

erről majd biztos megint nem szabad senkinek se beszélni.

---- És hiába ordítottam kifelé menet is: Menjünk a nagyanyákhoz a földbe!

...